

KIBRIS A İZLARINDA K L KEL MELER (DUBLETLER)*Gürkan GÜMÜ ATAM****ÖZET**

Bu inceleme Kıbrıs Türk söz varlığı üzerinde yapılmıştır. İncelemenin amacı Kıbrıs a izlerindeki ikili biçimleri incelemektir. İkili biçimler aynı kökten gelirler ve aynı anlamı ifade ederler. Bazen de yakın anlamlar taşırlar. Buna rağmen sesçe birbirlerinden ayrılırlar. İkili biçimlerin ortaya çıkma süreçleri, dilde yerleşme biçimlerine ve kullanımlarından kaynaklanan deyimlere bağlıdır. Kıbrıs a izlerinin, başka dillerle teması ve gösterdiği deyimler ikili biçimlere ortam hazırlamıştır. Kıbrıs Rumcasıyla doğrudan temas ve talyanca, Eski Yunanca gibi dillerle Kıbrıs Rumcası üzerinden kelime alma ikili biçimlerin meydana gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca anlamlılık ve ikili biçimler arasında bağlantılar ile ayrımlar sorgulanmıştır. Neticede a izlerdeki deyimlerin deyimlerle bağlantısıyla ele alınmasının her zaman yeterli olmadığı gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkili Kelimeler, Kıbrıs A izleri, Köken Bilgisi, Dilleri, Köken.

DOUBLE WORDS ON TURKISH DIALECTS OF CYPRIOT

17

ABSTRACT

This review was carried out on the Turkish Cypriot vocabulary. The purpose of the review is to examine the doublets in Turkish dialects of Cypriot. They express the same meaning and come from the same root. Sometimes they carry similar meanings. Despite this, separated from each other in terms of sound. The emergence of doublets, entering and uses of language arising from the settlement depends on the changes. Turkish dialects of Cypriot via double words, with the emergence of this investigation are discussed. Other languages themes and shows the changes in the environment has created a double words in Turkish dialects of Cypriot. Direct relationship with the Greek Cypriot and languages such as Ancient Greek, Italian, Greek Cypriot has been effective in the formation of double words, taking over the word. In addition, links between synonymy and double words, with the distinctions questioned. As a result, there is always enough dialects to examine the title given to change shapes.

Keywords: Double Words, Turkish Dialects of Cypriot, Etymology, Languages Contact, Origin.

* Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Girne – KKTC, E-posta: gurkangumusatam@gau.edu.tr.

Ses de i melerinin ve onu bütünleyen anlam de i melerinin birle mesi yeni birtakım dil olaylarını beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında ‘*ba kala mı kelimeler*’ ve ‘*aynıla mı kelimeler*’ dikkate de erdir. Günümüzde ‘*ba kala ma*’ ve ‘*aynıla ma*’ ba lıklarıyla ele alınan kelimeler, köken bilimi bakımından incelemeyi beklemektedir. Ba kala ma ve bunun neticesinde yeni kelimelerin ortaya çıkması bir dilin kelime hazinesini zenginle tirir; aynıla ma ise bir kelimenin ölümü, ancak ya ayan bir kelimenin de anlamının ço almasını sa lar¹.

ncelemeye konu olan ve ‘*doublet kelimeler*’ adıyla Türkoloji çevrelerinin haberdar oldu u ikili kelimeler incelemenin konusunu olu turmaktadır. nceleme Kıbrıs Türk söz varlı ı üzerinde yapılmı tır. Böylece Kıbrıs Türklerinin söz varlı ında ya ayan ikili biçimler tespit edilmeye çalı ılmı tır.

ngilizcede ‘*doublet*’, Almancada ‘*dublette*’ veya ‘*duppelform*’ adlarıyla anılan ikili kelimelere ‘*ikili biçimler*’, ‘*ikili kelimeler*’²; ‘*çift kelimeler*’³; ‘*ayrı dü mü kelimeler*’ veya ‘*fono-semantik açıdan ba kala maya u ramı kelimeler*’⁴; ‘*ses ve anlam bilimi itibarıyla ba kala an kelimeler*’⁵, ‘*ba kala an kelimeler*’, ‘*e kökenliler*’⁶ gibi adlar verilmi tir. Esasen ikili biçimler aynı kökten geldikleri ve aynı/ yakın anlamı ifade ettikleri hâlde, ses yapıları az çok birbirinden ayrılır⁷. Kimi durumlarda aynı kelimedenden gelmelerine ra men aralarında belli bir anlam ayrısı da ya anır. Bu açıdan bahse konu olan kelimeler tek bir sözcü ün ses ve anlam bakımından farklıla arak iki veya daha fazla kelimeye dönü mesinden do ar⁸.

Almancadaki terimleri esas alıp ‘*ikili biçim*’⁹ terimini öneren Hasan Eren, Türkiye’de bu konuya ilk kez de inen bilim insanıdır. *Türkçede Doublet Örnekleri* adlı çalı masında ‘*badem*’ ~ ‘*payam*’; ‘*ceviz*’ ~ ‘*koz*’; ‘*camız*’ ~ ‘*kömü*’; ‘*a da*’ ~ ‘*akide*’; ‘*kulübe*’ ~ ‘*kelif*’¹⁰; ‘*panjur*’ ~ ‘*abajur*’; ‘*debboy*’ ~ ‘*depo*’; ‘*pide*’ ~ ‘*pizza*’ örneklerini köken bilimi açısından de erlendiren ara tırmacı¹¹, bunların aynı kökten geldi ini, ancak ayrı yollardan dilde varlı ını sürdürerek ikili biçimler meydana getirdi ini ortaya koymu tur.

Eren’den sonra Türkçedeki ikili biçimleri ele alan en önemli çalı ma Mehmet Kara’ya aittir. kili biçimlerin ortaya çıkı ını bir çe it ‘*ba kala ma*’ olarak kabul eden Kara, bu dil olayını ‘*fono semantik ba kala ma*’ ba lı ı altında de erlendirmektedir. *Ayrı Dü mü Kelimeler* adını ta ıyan kitabında ara tırmacı, birçok kelimeyi ele alarak hem bu ses-anlam olayını de erlendirmi hem de pek çok kelimenin kökenine ili kin açıklamalar yapmı tır. Etimolojik açıklamalarla ikili kelimelerin ortaya çıkma sürecini anlatan bu çalı ma, dilik incelemeler açısından oldukça önemlidir¹².

¹ Seyfullah Türkmen, “Aynıla mı Kelimeler”, *Turkish Studies*, 2009/4, s. 970.

² Hasan Eren, “Türkçede Douplet Örnekleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK, Ankara, 1995/II, s. 736.

³ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlü ü*, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 124.

⁴ Mehmet Kara, *Ayrı Dü mü Kelimeler*, Ça lar Yayınları, Ankara, 2004.

⁵ Yunus Memmedov, “Ses ve Anlam Bilimi tıbarıyla Farkla ma”, *Türk Kültürü*, 1989/ 313, s. 296-302.

⁶ Sevan Ni anyan, *Sözlerin Soya acı Ça da Türkçenin Etimolojik Sözlü ü*, Adam Yayıncılık, stanbul, 2007, s. 16.

⁷ Zeynep Korkmaz, *age*, s. 124.

⁸ Seyfullah Türkmen, *agm*, s. 969.

⁹ kili biçimlerle ‘*ikili kökler*’ birbirine yakın, ancak ayrı kavramlardır. kili köklerin ço u Türkçe olup geçmi te birtakım ses dü meleri sonucu bugünkü dilde hem fiil hem de isim biçimleriyle (göç ~ göç-; kazı ~ kazı- vb.) kar ımıza çıkmaktadır.

¹⁰ Halk a zında (kelif > gelif).

¹¹ Hasan Eren, *agm*, s. 731-736.

¹² Mehmet Kara, *age*.

ncelenen konuya de inen ara tırmaçılardan biri de Yusuf Memmedov'dur. Memmedov, ikili biçimlerin oluşumunu ses ve anlam bilimi itibarıyla bir farklılaşma olarak değerlendirir ve bu dil olayının gerçekleşme biçimlerini kısaca açıklar¹³.

İkili biçimlerin dilde ortaya çıkmasının birkaç ayrı nedeni vardır. Bunlar Eren'in verdiği örneklerden hareketle şöyle kategorize edilebilir:

I. Aynı kelimenin süreç içinde farklı söyleyişler neticesi birbirinden ayrılan biçimlerinin ortaya çıkması. Buna Eren'in çalışmasında ele aldığı 'debboy' ~ 'depo' örnektir. Fransızca 'dépôt' biçiminden dilimize giren kelime, halk arasındaki yaygın kullanımdan dolayı de i meye u ramı (debboya/ debboyu) ve yanlış ayırma sonucu 'depo' dında 'debboy' meydana gelmiştir¹⁴.

II. Yabancı kökenli ikili kelimelerin dile farklı dönemlerde ve ayrı ayrı ekillerde, ancak aynı kaynaktan girmiş olması: Eren'in incelemesinde ele aldığı 'panjur' ~ 'abajur'¹⁵ böyle bir sürecin ürünüdür.

III. Kökeni aynı olan yabancı kökenli ikili kelimelerin ayrı ayrı biçimlerinin dile farklı dönemlerde ve ayrı ayrı kaynaklardan birkaç kez alınmış olması: Eren'in ikili biçimlere örnek verdiği 'ada' ~ 'akide'¹⁶ kelimeleri bu türdendir. Kelimelerden ilki Arapçadan direkt alınmışken, ikincisi Türkçeye dolaylı yollardan geçmiştir.

IV. Dile alınan kelimenin ses de i mesine u ramı biçimi yanında verici dilden aynı sözcüğe tekrar alınmasıyla ortaya çıkan ikili biçimler: Eren'in örnek olarak verdiği 'badem' ~ 'payam'¹⁷ bu türdendir. Türkiye Türkçesi ağızlarında yaygın olan 'payam' biçiminin Türkçe kökenli kelimelerde gözlemlenen d > z > y de i mesine u rayarak ilgili biçimi alması ve halk arasında 'badem' haricinde kullanımı, kelimenin Farsçadan iki kez ayrı ayrı zamanlarda alındığını göstermektedir¹⁸.

V. Üstte sıralanan nedenlerden biri nedeniyle ortaya çıkan ancak, sözlük anlamlarında kısmen de i me görülen ikili kelimeler.

İkili kelimelerle eş anlamlı kelimelerin birbirine karıştırılmaması gerekir. Eş anlamlılığın doğurduğu ortak nokta genelde dile baka dillerden yeni sözcüklerin alınmasıyla ilgilidir. Sözlerin baka bir dile geçmesi, sözün karışılması nesne veya kavramın girmesiyle alakalıdır. Sözlerin yeni nesne veya kavramlarla birlikte girmesi, diller arasındaki söz naklinin genel ve alışılmadık biçimidir¹⁹. Ancak sözlerin her zaman yeni kavramları getirmesi doğru değildir. Bazen, alıcı dilde ilgili kavramı karıştıran kelimeler de bulunabilmekte, bu sözcükler onlarla birlikte kullanılabilir. Böyle durumlarda alıntı sözle yerli söz birbiriyle eş anlamlı olmaktadır²⁰. İkili kelimelerse bu tür yabancı sözle yerli sözcüğe birlikte kullanımından ötede bir dil olayı sonucu ortaya çıkar. İkili biçimlerde kelimelerin kökenine inildiği zaman ortak bir kaynağa, tek bir kelimeye ulaşırlar.

Bir dilde ortaya çıkan ikili biçimleri tespit edebilmek için köken bilimiyle ilgili yöntem ve ilkeleri iyice bilmek gerekir. Öte yandan köken bilimi üzerinde yapılacak çalışmalar da dil tarihini, dilin ses ve biçim özelliklerini, o dilin akraba olduğu dillerle ilişkilerini, karıştırmalı-tarihî

¹³ Yunus Memmedov, **agm**, s. 296-302.

¹⁴ Hasan Eren, **agm**, s. 735.

¹⁵ **Agm**, s. 735.

¹⁶ **Agm**, s. 734.

¹⁷ Hasan Eren, **agm**, s. 734.

¹⁸ Hasan Eren, **agm**, s. 732.

¹⁹ Kaken Ahanov, **Dil Biliminin Esasları**, Çev: Murat Cerito lu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 154.

²⁰ **Age**, s. 154.

yöntemi iyice bilmeyi gerektirir²¹. kili biçimlerin meydana çıkması da ancak bu şekilde izah edilebilir.

kili Kelimeler Açısından Kıbrıs A ızlarının Durumu

Batı Grubu Anadolu a ızları içinde kendine has özellikleriyle ayrı bir a ız kolu olan Kıbrıs a ızları söz varlığı bakımından ölçünlü Türkçe ve Türkiye Türkçesinin diğer a ızlarıyla örtü en bir görünüm sergiler. Ancak Türkiye Türkçesi a ızlarının konuları Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında bir bölgede gelişme gösteren Kıbrıs a ızlarında, ayrıca coğrafyada konuları uyuyor olmanın getirdiği deyimler göz ardı edilmemelidir. Anadolu'dan Kıbrıs'a gelirken Adaya taşınan söz varlığı yanında komşu kültürlerin dillerinden ve onların dilleri aracılığıyla Kıbrıs'a egemen olmuş eski milletlerden gelen sözcükler²² Kıbrıs a ızlarının söz varlığını meydana getirmede ve karakteristik özelliklerinin doğusunda etkili olmuştur. Bu türden etkileşimler ve farklı kanallar aracılığıyla dile giren kelimeler dilcilikte ikili biçimler (dublet) meselesini de gündeme getirmiştir.

Ölçünlü Türkçeyle Kıbrıs a ızları arasında ortak olan, ancak ayrı diller aracılığıyla alınmış kelimelerde deyimler yaşıyabilmektedir. Bu, Kıbrıs a ızları üzerinde yapılacak seslik incelemelerde göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Çünkü a ız ara tırmalarında ve incelemeye konu olan Kıbrıs a ızları üzerinde yapılan seslik incelemeler ölçünlü dildeki biçimleri esas almakta, yöresel kullanımların deyimlere uymadığını kabul etmektedir. Neticede de ilgili deyimlerin yöreye özgü bir ses olayı olduğu kanaatine varılmaktadır. Oysa ikili biçimler dikkate alındığı zaman, ortada ses deyimlerinden çok, aynı kaynak dillerden giren ortak kökene sahip sözcüklerin varlığıyla karşılaşmaktadır. Başka deyimle ortada ses deyimlerinden öte bir dil olayı söz konusudur; o da ikili biçimler.

20

Etimolojik incelemelerde 'soy aacı', 'biçim', 'anlam' 'köken' ve 'ses' ilkesi olmak üzere deyimlik prensipler bulunur. Ses ilkesi sözün kaynağını aydınlatılırken ses kurallarına dayanmayı ve akraba dillerdeki ses denkliklerinden destek almayı gerektirir²³. incelemeye alınan 'gazmir' ~ 'kamir' örneklerinden hareket ederek bu konu daha iyi kavranabilir. Ölçünlü dildeki deyimlerle ortak olan biçim yanında Kıbrıs a ızlarındaki 'gazmir' ilk bakışta Kıbrıs a ızlarına özgü bir ses olayı neticesinde meydana gelmiş bir biçim olarak düşünülebilir. Ancak, Türkçede iç ses -z- > - - deyimliği yaygın bir özellik değildir. Bu iki sesin oluşum noktalarının ayrı olması böylesi deyimlere olanak vermemektedir. Bu bilgiden hareketle ilgili örneklerin Kıbrıs a ızlarında ses deyimlerine uymadığını söylemek bir yöntem yanlısı olacaktır. Deyim sözcük ünlü alındığı kaynak diller bünyesinde yaşıyanmıştır.

Anlam bilimi açısından dili inceleyen araştırmacıların göz ardı etmemeleri gereken konulardan biri deyimlik biçimlerdir. kili biçimler bir dile yerleşirken anlamlarında birtakım deyimler yaşayabilmektedir. Ancak bu türden anlam ayrımları her zaman ortaya çıkmadığından eski ve yeni biçim arasında sözlük anlamı örtülebilir. Anlamları aynı/ yakın, fakat söyleyişleri farklı olan bu tür ikili kelimelere /yakın anlamlılar tanımına bu noktada uymaktadır. Fakat ikili biçimlerin söyleyişinde farklılık olmasına rağmen ortada iki ayrı köke ait kelime deyimlik, aynı kökten gelip ayrı yollar kanalıyla deyimlere uymuş kelimeler vardır. Bazen deyim

²¹ Age, s. 138.

²² Kıbrıs a ızlarının söz varlığı üzerinde yapılan incelemelerde dile giren talyanca vb. yabancı kökenli kelimelerin önemli bir kısmının Kıbrıs Rumcası kanalıyla geçtiği ortaya konmuştur. Bu tür kelimeler için kaynaklara bakılabilir: Orhan Kabataş, 2007, **Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü**, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını, Lefkoşa; Ahmet Pehlivan ve Nadejda Chirli, "Kıbrıs Türk A ızında talyanca Sözcükler", **Mediterráneo**, 2009, S: 4, s. 93-103.

²³ Kaken Ahanov, age, s. 138.

dönemlerde ve ortamlarda ancak aynı dil birliği içinde de ikililer ya anılır. Dolayısıyla buradaki durum e anlamlılıktan ötede bir dillik görünüm arz eder.

Bir dilin söz varlığındaki zenginlikle ikililer de iki yolla olabilmektedir. Bunlardan biri de alıntı sözler aracılığıyla sağlanır. Bazı alıntı sözler, o dilin temel sözleriyle yakın anlama sahip olabilir. Bunun sonucunda da e anlamlılar olur²⁴. Oysa ikili kelimelerde kelimelerin söylenişleri çok birbirinden farklı, kökeniyse aynıdır.

Yazı diline sözcükler alınması ölçünlü dilde e anlamlılıkları doğurabilmektedir. Ölçünlü dile Fransızcadan giren ‘viraj’ın (virage) yanında, kelimeye karışık üretmek için halk ağzından alınan ‘dönemeç’in de kullanımı e anlamlılığı yaratmıştır.

Aynı süreç Kıbrıs ağzlarında kimi zaman e anlamlılığına yol açmıştır, bazen de ikili biçimlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. 1974 öncesine kadar Kıbrıs’ın birçok köyünde Kıbrıs Rumcasından alınmış olan ‘cinara’ kullanılırken 1974 sonrasında ölçünlü dilden alınan ve kaynağı Latinceye (cinara) kadar giden ‘enginar’ biçiminin yaygınlaşması e anlamlılıktan öte, ikili biçimlerle ilgili, konunun bu boyutuna örnek teşkil edebilecek bir durumdur.

Kıbrıs ağzlarında kullanılan ikili biçimler genellikle ölçünlü dilden bu ağza giren yeni kelimeler yanında, ilgisiz geçilen diğer dillerden aynı sözcükün farklı şekildedeki alınmasından kaynaklanmaktadır. Kıbrıs ağzlarına Rumca veya bu dil kanalıyla İtalyanca, Eski Yunanca, bazen de Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerin dilde yerleşmesi eski şekilleriyle birlikte ölçünlü dilden geçen yeni şekilleri ikili biçimleri gündeme getirmiştir.

Kıbrıs ağzları üzerinde yapılan köken bilimi incelemelerinde de sadece kelimelerin kökeni üzerinde durulmuş, ikili biçimlere atıflar yapılmamıştır. Kıbrıs Türklerinin söz varlığı üzerine 1950’li yıllarda adaya gelerek ilk incelemeleri yapan H. Eren, çalışmasında sadece seçtiği kelimelerin kökenine ait açıklamalar yapmış²⁵ ve bunların Anadolu’nun hangi yöreleriyle ortak kullanıldığını göstermekle yetinmiştir. Kıbrıs ağzlarına ait söz varlığı üzerindeki ikinci önemli köken bilgisi incelemesi Orhan Kabataş’a aittir. 2007 yılında yayımladığı *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü* adlı yapıtında tespit ettiği kelimelerin kökenini inceleyen araştırmacı da sözlüğünde ikili biçimler konusunda gereken açıklama ve göndermeleri yapmamış, sadece ilgili madde içindeki etimolojik açıklamalarla yetinmiştir.

Kıbrıs ağzlarında kullanılan ikili biçimlerin önemli bölümü aynı kelimenin farklı dönemlerde yeniden ve ayrı diller aracılığıyla söz varlığına alınmasından kaynaklanmıştır. Tıpkı ölçünlü dilde olduğu gibi ağzlarda yabancı dillerden özellikle coğrafî yakınlık, ticari ilişkiler vb. nedeniyle giren yabancı öğeler vardır²⁶. Bununla birlikte, yukarıda sıralanan diğer nedenler de ikili biçimlerin doğuşunda söz edilebilecek niteliktedir. Ayrıca ağzların genel özellikleri arasında sayılabilecek eskicil öğelerin, birtakım eski biçimlerin mevcut anlamlarıyla ya amaları da ikili biçimlerin doğuşuna ortam hazırlamıştır.

Kıbrıs Ağzlarında Tespit Edilen İkili Kelimeler

‘enginar/inginar’ ~ ‘cinara’

Sebzeler olarak tüketilen, birleşik köklerden çok yıllık otsu bir bitki olan ‘enginar’ın (Cynara cardunculus) Kıbrıs Türkleri arasında kullanılan bir diğer adı da ‘cinara’dır. Rumcadan alınan her iki sözcük de köken itibarıyla bu dildeki ortak bir sözden (< KRum. cinara < EYun. kinara ~ Lat.

²⁴ Age, s.128.

²⁵ Hasan Eren, “Kıbrıs’ta Türkler ve Türk Dili”, **Onuncu Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, TDK, Ankara, 1963, s. 37-50; Hasan Eren, “Kıbrıs Ağzının Kökeni”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti**

Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971/I, s. 347-359.

²⁶ Doğan Aksan, **Türkçenin Sözcükleri**, Engin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 218.

cynara) ortaya çıkmı tır²⁷. Ölçünlü dilin etkisiyle bu a ızda da yer edinen ‘*enginar*’ biçimi ise süreç içindeki kullanımla bugünkü biçimini almı tır. Ancak ‘*enginar*’a kar ılık Kıbrıs a ızlarında kullanılan ‘*cınara*’ de i meye u ramadan, Kıbrıs Rumcasından alındı ı biçimiyle kullanılmı tır. Kelimenin özgün biçimini sürüdürebilmesi Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs Rumlarıyla uzun yıllar yan yana ya amalarından kaynaklanmı tır.

‘*talep*’ ~ ‘*dalaP*’

stek, arzu kar ılı ı kullanılan Arapça kökenli ‘*talep*’ Kıbrıs a ızlarında zamanla kullanım sıklı ından dolayı de i meye (/t-/ > /d-/ ‘*taleb*’ Ar. > *dalap* de i mesi) u ramı tır. Kelimede meydana gelen seslik de i me sözlük anlamında da ya anmı , böylece yeni bir ad olu turulmu tur. Neticede, Kıbrıs ve Türkiye’nin birçok yörelerinde çiftle mek isteyen at, di i hayvan; cinsel duyuları a ırı olan kadını anlatan ‘*dalaP*’ın Türkçedeki ilk ve temel anlamı kaybolmu , ‘*talep*’le birlikte, ancak ondan ayrı bir sözcük olarak kullanılmaya devam etmi tir. Sürecin getirdi i seslik ayrı ma kelimelerin sözlük anlamlarında da belli bir ayrılık yaratabilmektedir. ncelenen bu iki kelimede de seslik de i me yanlı bir ayrı mayı ve bunun sonucu iki ayrı sözcü ü ortaya çıkarmı tır.

‘*akasya*’ ~ ‘*akakiya/agagiya*’

Kıbrıs akasyası (*Acacia*) olarak bilinen bitkinin Kıbrıs Türkleri arasında iki ayrı adı bulunmaktadır: ‘*akasya*’ ve ‘*akakiya/agagiya*’. Bu isimlerin her ikisi de köken bakımından Eski Yunanca ‘*akakia*’ köküne kadar gitmekle birlikte, bugün Kıbrıs a ızlarında kullanılan biçimleri ayrı yollardan söz varlı ında yer edinmi tir. Ölçünlü dilden alınan ‘*akasya*’ Fransızcadaki biçim (Fr. < *acacia*) kanalıyla; ‘*akakiya/agagiya*’ biçimleriyse Kıbrıs Rumcasındaki ekleriyle (< *akakia*) Kıbrıs a ızlarının söz varlı ına katılmı tır²⁸. Böylece aynı kaynaktan ayrı diller aracılı ıyla a za yerle en sözcükler ikili biçimde ve aynı sözlük anlamıyla varlı ını sürdürmeyi ba armı tır.

‘*pestil/pesdil*’ ~ ‘*pasta/pasda*’ ~ ‘*pastelli/bastelli/basdelli*’

Bir çe it tatlı besin maddesi için kullanılan ‘*pastelli*’ Kıbrıs a ızlarına Kıbrıs Rumcasından ‘< *KRum. pastelli*’ alınmı tır²⁹. Kıbrıs Rumcasındaki biçimiyle kullanılan kelimenin bir de ölçünlü dilden alınan ve ufak tefek anlam de i melerine u ramı ‘*pestil*’³⁰ ekli vardır. Kökeni Bizans Rumcasına dayandırılan sözcü ün³¹ Yunanca vasıtasıyla ‘*pástilos*’ ölçünlü dile giren ekli zamanla Kıbrıs a ızlarında da yerle mi , böylece ikili biçimler ortaya çıkmı tır. Sözcü ün Eski Yunancadaki ‘*pastü*’ anlamı birtakım meyvelerin kaynatılmasıyla hazırlanmı macun ve hastalık tedavilerinde kullanılan yakı idi³².

Türkçeye talyancadan geçmi hamur tatlısı için kullanılan ‘*pasta*’ terimi ‘< t. *pasta*’, ait oldu u dilde iki ayrı sözlük anlamı ta ımaktadır. Bunlardan ilki macun, bulamaç, hamur; ikincisi makarna vb. gibi her çe it hamur i idir. Kelimenin ilk anlamına bakılınca ‘*pestil*’le bir ili kisi oldu u görülmektedir. ‘*Pestil*’ kelimesinin Yunancadaki eski eklinin de kayna ı olan Eski Yunancadaki ‘*pástç*’ (macun) böylece talyancada anlam geni lemesine u ramı tır³³. Eski Yunancadaki eklin Yunanca ve talyancadan ayrı yollar ve ayrı sözlük anlamlarıyla alınması ölçünlü dilde ikili biçimleri do urmu tur. Kıbrıs a ızlarında kullanılan bu iki sözcükle birlikte

²⁷ Orhan Kabata , *age*, s. 147.

²⁸ Orhan Kabata , *age*, s. 58.

²⁹ *Age*, s. 93.

³⁰ Türkiye’de halk a ızlarında ‘*bastık/ pastık*’ biçimleri de bulunmaktadır. Halk a ızlarındaki ekiler kullanım sıklı ından dolayı de i meye u rayarak ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır (Eren, 1999: 41).

³¹ Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü*, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 328.

³² Sevan Ni anyan, *agm*, s. 380.

³³ *Age*, s. 374.

Kıbrıs Rumcasından alınmış üçüncü bir ekil de aynı kelimenin ayrı kanallar ve dönemlerde dile yerle irken nasıl de i meler izleyebilece ine güzel bir bir örnek te kil etmi tir.

'pide' ~ 'biTTa' ~ 'pizza'

Hasan Eren'in *dublet* kelimelere yer verdi i incelemesinde sıralamı oldu u kelimeler arasında *'pide'* ve *'pizza'* da bulunur. Rumca kökenli *'pide'* yanında talyancadan alınan *'pizza'* ufak tefek anlam farklarına ra men aynı kelimenin ayrı dillerde olu mu ve ölçünlü dilde yerle mi ekilleridir³⁴. Latince *'picta'* biçiminde yufka ekme i anlamı ta ıyan sözcük talyancaya geçerken *'pitta'* ve *'pitta'* üzerinden *'pizza'* olur³⁵. Kıbrıs a ızlarında *'pide'* ile yakın anlamlı kullanılan sacda pi mi mayasız yufka ekme ine bir de *'bitta'* denilmektedir. Bu kelime de ilgili sözcükler gibi Latince *'picta'*'ya dayanmaktadır. Ancak Kıbrıs a ızlarına giri i Kıbrıs Rumcası kanalıyla talyancadaki biçimden olmu tur. Osmanlı'nın adayı fethinden önce Adaya hâkim olan Venediklilerden kalma pek çok kelime *'bitta'* örne inde oldu u gibi Kıbrıs Rumcası aracılı ıyla Kıbrıs a ızlarına geçmi tir.

'potin' ~ 'bodina'

Bir çe it ayakkabı veya çizme için kullanılan *'potin'* ve *'bodina'* köken itibariyle Fransızcadan alınmış tir. Ancak, Kıbrıs a ızlarına ayrı kanallardan girmeleri birtakım ses farklılı ı göstermelerine neden olmu tur. Bu kelimelerden *'potin'* Fransızcadan (< Fr. Bottine)³⁶ direkt alınmış ken ölçünlü dilde görülmeyen *'bodina'* Kıbrıs a ızlarına Kıbrıs Rumcası (< KRum. botina < Fr. bottine)³⁷ üzerinden geçmi tir. Ayakkabı teriminin yaygınla masıyla da *'bodina'*'yı iyice unutulmu tur.

'sardalya' ~ 'çardella'

Konservesi ve tuzlaması yapılan, gümü rengine, küçük bir balık için kullanılan *'çardella'* da ölçünlü dildeki *'sardalya'* (Clupea pilchardus) kelimesinden ba ka bir ey de ildir³⁸. talyanca (< t. sardella) olan kelimenin Kıbrıs Rumcasındaki biçim üzerinden bu a za alınması (< KRum. çardella < t. sardella) ölçünlü dildeki ortak ekille ikili biçime neden olmu tur³⁹.

'teras' ~ 'taraça' ~ 'daratsa'

Ölçünlü dildeki *'teras'* ve *'taraça'* birer dublet örne idir. Latince kökenli olan her iki kelimenin de az çok aynı anlama gelmelerine ra men, ayrı seslik de er kazanmaları ayrı diller aracılı ıyla alınmalarından kaynaklanmış tir. Latineden Fransızca vasıtasıyla alınan biçim bugün *'teras'* (< Fr. *'terrasse'* < Lat. *'terraceum'*) iken, talyancadan alınan ve aynı zamanda co rafi bir terimi kar ılayan *'taraça'* talyanca kanalıyla (< t. *'terazza'* < Lat. *'terraceum'*) ölçünlü dile yerle mi tir⁴⁰. Ölçünlü dildeki her iki kelimenin de kullanıldı ı Kıbrıs a ızlarında, bir de *'daratsa'* bulunmaktadır. Kıbrıs Rumcasından alınan kelime, evlerin giri indeki küçük oda ve teras kar ılı ı kullanılmaktadır. Kaynaklardan edinilen bilgiler Kıbrıs a ızlarındaki üçüncü eklin Kıbrıs Rumcası kanalıyla talyancadaki biçimden (< KRum. *'taratsa'* < t. *'terazza'* < Lat. *'terraceum'*) geldi ini göstermektedir⁴¹. Kıbrıs a ızlarında ortak kaynaktan çıkan bu örnekler, dublet teriminin ötesinde triplet denebilecek yapılarla da i aret etmektedir.

³⁴ Hasan Eren, "Türkçede Douplet Örnekleri", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK, Ankara, 1995/II, s. 735-736.

³⁵ Hasan Eren, *agm*, s. 735-736.

³⁶ TDK Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1623.

³⁷ Orhan Kabata , *age*, s. 116.

³⁸ TDKKomisyon, *age*, s. 1703.

³⁹ Orhan Kabata , *age*, s. 157.

⁴⁰ TDK Komisyon, *age*, s. 1904.

⁴¹ Orhan Kabata , *age*, s. 180.

'falçata' ~ 'farsetta'

Her ikisi de talyanca (< t. *falcetto*) kökenli olan bu kelimelerden (TDK Komisyon, 2005: 678) ilki ölçünlü dil üzerinden Kıbrıs Türk söz varlığına geçmiştir. Aynı kelimenin iki ayrı biçimde ve ayrı kanallar aracılığıyla dile alınması aralarında seçme birtakım ayrıma yaratmış, fakat kelimelerin sözlük anlamları aynı ekilde devam etmiştir. Verilen ikinci eklin kaynağı Kıbrıs Rumcasıdır (< KRum. *farsetta* < t. *falcetto*). Yani kelime kaynak dilden de ilta yıcı görev üstlenen bir aracı dilin vasıtasıyla söz varlığına alınmıştır. Buna bağlı olarak ta yıcı roldeki dilde meydana gelen seslik de i me kelimenin bu a ızdaki di er biçiminin oluşmasına yol açmıştır.

'kabin' ~ 'gabina/ gambina'

Otomobiller için çinkodan yapılmış dam, yüklük için kullanılan 'kabin' ölçünlü dille Kıbrıs a ızları arasında kullanılan ortak kelimelerdendir. Fakat, Kıbrıs a ızlarında aynı sözlük anlamına sahip bir de 'gabina/ gambina'ya rastlanır. Verilen sözcüklerden ilkinin kaynağı Fransızcadır (< Fr. 'cabine'). Kıbrıs a zında kullanılan ikinci eklin de kaynağı Fransızca olmasına rağmen, sözcük Fransızcadaki ekil üzerinden de il, aktarıcı durumundaki Kıbrıs Rumcasından alındığı biçimle söz varlığına yerleşmiştir⁴². Bu yerleşme sırasında 'gambana' (küçük zil) sözüne analogik benzerlik dolayısıyla iç ses ünsüz türemesi de ya ayarak 'gabina' ile birlikte 'gambina' ekli de meydana gelmiştir. Böylece aynı dilden, ancak ayrı yollardan kelimelerin alınması ikili biçimlere yol açmıştır.

'kaput' ~ 'kaporta' ~ 'gabo'

Ölçünlü dilde yalancı e de erli kelimelerden biri 'kaporta'dır. *TDK Türkçe Sözlük*'e göre kelimenin dört ayrı sözlük anlamı bulunmaktadır: 1. *Otomobilde kaput veya ön kapak*. 2. *Motorlu taşıtları örten, genellikle sacdan yapılmış bölüm*. 3. *denizcilik Gemi içinin aydınlanması ve hava alması amacıyla güvertede açılmış bulunan camkânlı yer*. 4. *Kiinin yüz, giysi, ayakkabı vb.nden oluşan görünümü*⁴³. Dört ayrı sözlük anlamına karşın kelimenin kökeninin tek bir kelimeye, talyanca 'boccaporta'ya dayandığı bildirilmiştir. Bu kelimeye sözlükte yer veren ara tirmacılarından biri de H. Eren'dir. Eren, kelimenin anlamlarını sıraladıktan sonra talyancadan alındığını ve tüm bu anlamları yine tek bir kelimenin üzerinde topladığını bildirir⁴⁴. Oysa *Türkçe Sözlük*'te tek madde başlığı altında açıklanan kavramlar iki ayrı sözcüğe aittir. Bu iki kelime zamanla birbirine benzeyerek yalancı e de er kazanmıştır. *Türkçe Sözlük*'te sözlük anlamı bir ve ikinci madde içinde açıklanan kavramın adı kökence Fransızcadır. Bugün 'kaput' biçiminde kullanılan kelimeyle de aynı köke sahiptir⁴⁵. Fransızcadan alınan sözcük (< Fr. *capote*) gemilerdeki bölüm için kullanılan 'kaporta'nın etkisiyle bir /-r-/ türemesine uğramış ve günümüzdeki biçimini almıştır. Gemilerdeki ambar başlığı için kullanılan 'kaporta' talyancadan geçen 'boccaporta'nın de i ime uğramış biçimidir. talyancada 'bocca' (ağız; Lat. *bucca*) ve 'porta' (Lat. kapı) anlamına gelmektedir. Bu iki kelimenin birleştirilmesiyle 'boccaporta' meydana gelmiştir⁴⁶. Görülüyor ki, *Türkçe Sözlük*'teki üçüncü açıklama ayrı bir maddede (kaporta II) verilmelidir. 'Kaporta I' e gelindiğinde bunun önceden de bahsedildiği gibi Fransızca 'capote'den gelme, fakat ayrı yollardan de i ime uğramış sonucunda ikili biçimde kullanım gören bir sözcük olduğu söylenebilir.

Motorlu taşıtların kapak bölümü için Kıbrıs a ızlarında bahsedilen kelimeler dışında 'gabo' da kullanılır. Kabata, kelimenin Kıbrıs Rumcasındaki 'kapos' biçiminden alındığını

⁴² Orhan Kabata, *age*, s. 245.

⁴³ TDK Komisyon, *age*, s. 1072.

⁴⁴ Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara, s. 209.

⁴⁵ TDK Komisyon, *age*, s. 1073.

⁴⁶ Sevan Ni anyan, *age*, s. 242.

söylemekte, bu dile de Yunanca kanalıyla talyancadan ‘*capo*’ geçti ini göstermektedir⁴⁷. Fransızca ve talyancadaki ekiller dikkate alındı ında daha eski bir köke ula ılabilece i anla ılmaktadır. Ni anyan’ın verdi i bilgiye dayanarak kelime, Orta Latincedeki ‘*capa*’ (*külâh, cübbe*) ile ili kilendirilebilir. Latincedeki ekilse, Arapça ve Aramicedeki biçimler de dikkate alınarak, daha eski bir kaynaktan, belki Batı Akdeniz’in geç Fenike dillerinden alınımı tur⁴⁸. Neticede bu üç sözcük tek bir kelimenin ayrı dillerde ekillenmesi ve farklı zaman dilimlerinde, ayrı yollardan Kıbrıs Türk söz varlı ına yerle mesiyle ikili kelimeleri yaratımı tur.

‘*kulübe/ gulube*’ ~ ‘*kalif/ galif*’

Kerpiç, saman veya a açtan yapılmı küçük ev için kullanılan ‘*kulübe*’ ile güne ten korunmak amacıyla dallardan yapılan gölgelik, çardak için kullanılan ‘*kalif/ galif*’ de aynı kökten gelen, fakat zamanla de i meye u rayarak ayrı biçimler alan sözcüklerdir. Türkiye Türkçesi a ızlarında kullanılan ‘*kelif*’ ile ölçünlü dildeki ‘*kulübe*’ nin ikili biçimler oldu una de inen ilk kez Hasan Eren’dir. A. Tietze’nin ‘*kelif* > ‘*gelif*’ ve G. Meyer’in ‘*kulübe*’ üzerine yaptı ı açıklamalardan hareket eden ara tırmacı, böylece biri ölçünlü dilde, di eri de halk a ızında kullanılan iki ayrı eklin aslında Rumca bir alıntı oldu unu, ayrı zaman ve yollardan gelmeleri nedeniyle de i meye u radıklarımı belirtir⁴⁹. Rumcadaki (Rum. ‘*kalivi*’) biçiminin halk a ızlarına geçerek kullanıldı ı bölgelerden biri de Kıbrıs’tır. Türkiye Türkçesi a ızlarında yaygın eklin (‘*kelif*’ > ‘*gelif*’) aksine Kıbrıs a ızlarında ‘*kalif/ galif*’ biçimini almı tur. Tercihin ‘*galif*’ten yana oldu u Kuzey Batı Grubu a ızları (*Maçka ve köyleri –Trabzon; Ba lıca, Irmaklar *Arduçu – Artvin; Samsun, Rize)⁵⁰ ile de Kıbrıs a ızları bu yönüyle örtü en bir görünüm sergilemi tir. İgili a ız gruplarının Rumcayla dil ili kilerinin yo unlu u bu sözcü ün halk a ızlarında yerle mesinde etkili olmu tur.

‘*kenevir*’ ~ ‘*gınnap*’ ~ ‘*gannavuri/ ganna uri*’

Sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan kenevir bitkisi ve bundan yapılan sicime verilen isimler de ikili biçimlerdir. Kaba eyleri dikmeye veya ba lamaya yarayan, genellikle kendir lifinden yapılmı sicim Kıbrıs a ızlarında ‘*gınnap*’ (ölçünlü dilde ‘*kınnap*’) olarak bilinir. Kelimenin kökeni konusunda TDK Türkçe Sözlük Arapça ‘*kinneb*’ biçimine gönderme yapmaktadır⁵¹. Fakat kelimenin geçmi i oldukça eskidir. Daha derine inildi i zaman ölçünlü dilde kullanılan ‘*kenevir*’le ‘*gınnap*’ın aynı sözcük oldukları anla ılmaktadır. Zira biri Arapça bir di eri Yunanca kanalıyla Türkçeye geçmi tir (< Yunanca ‘*kanávi*’ (cannabis sativa) < EYun. ‘*kánnabis*’) ve ortak köke dayanmaktadırlar. Bu da onların daha eski bir ekle dayandı ına i aret etmektedir. Buna göre Arapçaya geçmi eski bir alıntı olan ‘*gınnap*’ Pehlevi dilinde ‘*kanab*’ biçimindedir. Bugün ölçünlü dilde de kullanılan ‘*kenevir*’, Latince ‘*cannabis*’, İngilizcede ‘*hemp*’, Almancada ‘*hanf*’, Farsçada ‘*kanab/ kenaf**’, Rusçada ‘*konoplya*’, Arapçada ‘*qinnab*’ biçimleriyle de korunmu tur. Hint-Avrupa dillerinde ortak kullanılan kelimenin kayna ı muhtemelen Sanskritçeye, hatta daha eski olan Hint-Avrupa ana diline kadar gitmektedir⁵².

Kıbrıs a ızlarında ‘*kenevir*’ ve ‘*gınnap*’la beraber kullanılan bir de ‘*gannavuri/ ganna uri*’ terimi vardır. Kenevir bitkisinin tohumları için kullanılan sözcük, Kıbrıs Rumcasından (< KRum. *gannaurin* [*kannavis* + *urin*]) ödünçlemedi⁵³. Kelimenin kökenine inildi inde yine Yunancadaki

⁴⁷ Orhan Kabata , *age*, s. 246.

⁴⁸ Sevan Ni anyan, *age*, s. 242.

⁴⁹ Hasan Eren, “Türkçede Douplet Örnekleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK, Ankara, 1995/II, s. 734-735.

⁵⁰ TDK, Türkiye Türkçesi A ızları Sözlü ü: < <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=galif> (26.06.2012).

⁵¹ TDK Komisyon, *age*, s. 1156.

⁵² Sevan Ni anyan, *age*, s. 255.

⁵³ Orhan Kabata , *age*, s. 255.

biçime ulaılmaktadır. Aynı yollardan ve aynı dönemlerde, farklı ekillerle Kıbrıs a ızlarına yerle en kelimelerin aslında aynı sözcük olduğu, üçlü biçimde ya adıkları böylece ortaya çıkmıştır.

'kestane' ~ 'gastanya'

Kayingillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 metre kadar boylanabilen, kerestesi do ramacılıkta kullanılan orman a acı (*Castanea sativa*) ve bu a acının kabuklu meyvesine ölçünlü dilde 'kestane' denmektedir. İlgili terim ölçünlü dille Kıbrıs a ızları arasındaki ortak söz varlığı arasında yer almaktadır. Türkçeye Yunancadan '< *kástanon*[n]' girdiği anlaşılan bu sözcükün Eski Yunancadaki biçimi '*kástana*'dır. Ancak Eren, kelimenin kaynağını Ermeniceye kadar götürmektedir. Eren'in verdiği bilgiye göre Ermenicede kestane için de kullanılan '*kask*' (kestane a acı) ve '*kaskeni*' biçimleri daha eski olup Türkçedeki ekil Yunanca üzerinden gelmektedir⁵⁴. Bahsedilen a aç ve kabuklu meyvesi için Kıbrıs Türk söz varlığı içinde yer alan ikinci kelime '*gastanya*'dır. Ölçünlü dildeki ekille az çok ses benzerliğini devam ettiren biçimin de kaynağı Yunanca olmasına rağmen, Kıbrıs a ızlarına Kıbrıs Rumcası üzerinden ve bu dildeki biçimiyle geçmiştir⁵⁵. Dolayısıyla aynı kelimenin farklı kanallar aracılığıyla ve birtakım ses değişimleriyle yerleşmesi ikili biçimleri do urmuştur. Ölçünlü dille temasını yansıtan masıysa ölçünlü dildeki biçimin, günümüzde de yerini unutturup yaygınlaşmasına yol açmıştır.

'ka mir/ ga mir' ~ 'gazmir/ kazmir'

nce, sık dokunmuş bir tür yün ve bu yünden yapılmış kuma a '*ka mir*' denmektedir. Bu kuma adını Hindistan, Pakistan ve Çin sınırlarındaki '*Ke mir*' adlı dağlık bölgeden almaktadır. 1947'ye kadar İngiliz yönetimi altında kalan bölge, sözü edilen kuma nın üretimiyle ünlüdür. Bölgeyi 1947'ye dek sömürgesi altında tutan İngilizler İngilizcede bu kuma a '*Ke mir*' adından yola çıkarak '*cashmere*' adını vermişlerdir. Terim İngilizceden Fransızcaya geçerken '*cachemire*' biçimini almıştır. Ölçünlü dildeki ekil ise Fransızca kaynaklıdır⁵⁶. Kıbrıs a ızlarında '*ka mir*' ile birlikte aynı kuma için kullanılan '*gazmir/kazmir*' ise bu a ızda ses değişimleri sonucu meydana gelmiş bir varyant değil, bahsedilen kelimenin Kıbrıs Rumcasında ekillenmiş (< KRum. '*gazmirin*' ~ Yun. '*gasmiri*') biçimidir⁵⁷. Neticede bu iki örnek ayrı kanallardan birtakım ses değişimleriyle, fakat aynı anlamda ikili biçimde Kıbrıs Türk söz varlığı içinde yer edinmiştir.

'ceviz' ~ 'geviz' ~ 'goz'

Türkçeye Arapçadan giren '*ceviz*'le (< Ar. '*cevz*') birlikte halk arasında kullanılan '*geviz*' ikili biçimler olarak değerlendirilmelidir. Arapçaya Farsçadaki '*gavz*' eklinden geçen kelime, Arapçanın kuralları do rultusunda '*cavz*' olur. Arapçadaki üzerinden de Türkçeye girer. Diyarbakır, Elazığ ve yöresi a ızları⁵⁸ ile Kıbrıs a ızları arasında kullanılan '*geviz*' ise Arapça üzerinden değil, do rudan Farsçadan alınmıştır. Kıbrıs a ızlarıyla Türkiye'de belli yörelerde kullanılan bu ekil, '*ceviz*'den daha eski bir alıntıdır. Kelimenin Kıbrıs a ızlarında kullanılan ekli, belli bir anlam değişimine (badem içi ve tamamlanmamış embriyo) de uğramıştır.

H. Eren'in ikili biçimleri tanıttığı yazısında yer verdiği ikili kelimeler arasında '*ceviz*' ve '*koz*' da yer almaktadır⁵⁹. Eren'in incelediği ikinci örnek Kıbrıs a ızlarında unutulmaya yüz tutmuş ve tek başına kullanırlı olmayı yitmiştir. Kıbrıs a ızlarına özgü olan "*goz gabu una çekil*"⁶⁰ deyimini

⁵⁴ Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 234.

⁵⁵ Orhan Kabataş, *age*, s. 262.

⁵⁶ TDK Komisyon, *age*, s. 1102.

⁵⁷ Orhan Kabataş, *age*, s. 270.

⁵⁸ TDK, *Türkiye Türkçesi A ızları Sözlüğü*: < <http://www.tdkterim.gov.tr/tas/?kategori=derlay&kelime=geviz> (02.07.2012)

⁵⁹ Hasan Eren, "Türkçede Douplet Örnekleri", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, TDK, Ankara, 1995/II, s. 732-733.

⁶⁰ Aynı deyim Azericede "*gawız gabu na çekil*" biçimindedir.

içinde ya ayan (k- > g- tonlula masıyla) kelime cevizle aynı sözcüktür. Ancak 'ceviz' gibi Arapçadan de il, do rudan Farsçadan alınıp birtakım de i melerle varlı mı sürdürmü tür.

'isgele' ~ 'iskalo a' ~ 'ısgandal'

Gemilerin, kayıkların yana ıp rampa yapabilmesi için kurulan köprü; vapur u ra ı olan yer; yapılarda kurulan, çalı mak için üstüne çıkılan çatkı; geminin sol yanı için kullanılan 'iskele' teriminin kökeni Latince'dir. Türkçe ve Arapçaya Bizans Rumcası kanalıyla geçmi tir. Rumca 'skala' terimi son olarak Bizans'ta 'karaya çıkma yeri' olarak da anlam kazanmı , 'iskele' terimi böylece tüm Akdeniz çevresinde yaygınla mı tir. Kelimenin yaygınla masında talyanca 'scala' biçimi de etkili olmu tur⁶¹.

Kıbrıs a ızlarında 'iskele'den ayrı bir de yapıların dı nda sıvama, boyama veya onarım için kat kat kurulan in aat iskelesi için 'iskalo a' terimi kullanılır. 'skele' ile aynı kökene sahip olmasına ra men anlamında daralma olan sözcü ün kayna ı Kıbrıs Rumcasıdır. Kıbrıs Rumcasında 'skalo ia' eklinde Yunanca 'skolosia'dan gelen kelimenin dil ili kileri (Language contact) sonucu Kıbrıs Türk söz varlı mı yerle ti i anla ılmaktadır⁶². Ancak bu yerle me sırasında 'iskele' kelimesinin barındırdı ı tüm anlamlar ilgili sözcükte korunamamı , sadece in aat iskelesi anlamı varlı mı sürdürebilmi tir.

Kayna ı Fransızca olan ve küçük dü ürücü durum, utanç verici olay vb. için kullanılan 'skandal' (scandale) sözcü ünün Kıbrıs a ızlarında 'ısgandal' biçiminde kullanıldı ı görülür. Ölçünlü dildeki 'iskele' ile köken birli i olan sözcü ün üstte verilen 'iskalo a'yla da aynı köke dayandı ı anla ılmaktadır. 'Skandal' kelimesi, Orta Latince'de (2.-15 yy.) 'scandalum' eytanın kurdu u ahlaki tuzak, günah, ayıp; Eski Yunancada ise 'skándolon' tuzak anlamındadır. Bu kelimelerse muhtemelen Hiint-Avrupa ana dilindeki *skand- (basmak) fiiline dayanmaktadır⁶³. Türkçede de mecaz anlamı olarak basmak ve basılmak fiilleri 'aniden yakalamak, bir anda patlak vermek' gibi anlamlarda kullanılır. Söz konusu anlam ili kisi Fransızca scandal biçiminin do u una pekâlâ ortam hazırlamı olmalıdır.

'lagün' ~ 'laguna' ~ 'lagani' ~ 'le en/leyen'

Açık denizden bir kum setiyle ayrılan veya kıyı dilinin geli mesiyle göl biçimini alan sı koy veya körfeze 'lagün' denmektedir. Ölçünlü dilde de kullanılan bu kelime, Fransızcadaki 'lagune' biçiminden gelmi tir. Ancak, Kıbrıs a ızlarında bu kelimeyle aynı sözlük anlamına sahip bir de 'laguna' biçimi ya amaktadır. Venedik talyancasına ait kelimenin Kıbrıs a ızlarına geçen ekli Kıbrıs Rumcası üzerindedir. Her iki kelimenin en eski kayna mına gidildi i zaman Latince 'lacus'a (göl) ula ılmaktadır⁶⁴. Ölçünlü dille ortak olan ilk ekil Latince kökün Venedik talyancası Üzerinden 't. laguna' Fransızcaya geçmesi ve Fransızcadan da ölçünlü dile girmesiyle bugünkü biçimini almı tir. Kıbrıs a ızlarında kullanılan ikinci biçimse, talyancadan özgün ekliyle Kıbrıs a ızlarına geçmi tir. Böylelikle ortak kökene sahip, aynı sözlük anlamı bulunan ikili biçimler te ekkül etmi tir.

Kıbrıs a ızlarında 'lagün' ve 'laguna' ile sözlük anlamları birebir örtü memesine ra men aynı köke dayanan 'lagani', a açların etrafına su tutmak amacıyla açılan çukur; gölet kar ılı ı anlamlarındadır. Kıbrıs Rumcasında 'lagani' [lekáni; le en/ havza] anlamındaki sözcük⁶⁵, Eski Yunancaya 'lekáni' ve muhtemelen oradan da Sami dillerine kadar dayanmaktadır (Ni anyan, 2007: 289). Farsçadan Türkçeye geçmi olan 'le en' (< Far. lagan) de 'lagani' gibi

⁶¹ Hasan Eren, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlü ü**, Bizim Büro Basımevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 193.

⁶² Orhan Kabata , **age**, s. 338.

⁶³ Sevan Ni anyan, **age**, s. 436.

⁶⁴ Age, s. 289.

⁶⁵ Orhan Kabata , **age**, s. 396.

Sami dillerine kadar dayanmaktadır. Eski Yunancadaki (lekáni) eklinin tas anlamıyla kullanılması, Latince tas, içki kabı anlamlarını da sözcü ün bünyesinde barındırması⁶⁶ ‘lagün’ ~ ‘laguna’ ~ ‘lagani’ ~ ‘le en/leyen’ biçimlerini ortak bir köke götürmektedir.

Eski Yunancadaki biçimin farklı diller kanalıyla ve birtakım anlam daralmaları/geni lemeleriyle KA’ya geçmesi bir kelimenin aynı dilde pek çok gösterge de eri ve sözlük anlamıyla kullanılabilene tanıklık etmektedir. Ayrıca bu örnek, Kıbrıs a ızlarının söz varlı ı olu urken hangi dillerle do rudan ve dolaylı ili kiler kurdu unu ortaya koyması açısından da dikkate de erdir.

‘levye’ ~ ‘liveri’

Bir eyi yerinden oynatmak, kaldırmak, harekete geçirmek, gev etmek vb. için kullanılan, kaldırıca benzer araca ‘levye’ adı verilmektedir. Kelime Türkçeye Fransızcadan (< Fr. ‘levier’) alınm tur⁶⁷. Latince ‘levare’ (kaldırmak) fiilinden yapılan sözcük, Türkçe dı nda birçok dile de geçmi tir. Kıbrıs a ızlarında da kullanılan ölçünlü dildeki ekille beraber, Kıbrıs a ızlarında hemen hemen aynı sözlük anlamına sahip bir de ‘liveri’ kullanılmaktadır⁶⁸. Kıbrıs Rumcasından alınan kelime, bu dilde ‘liverin’ biçiminde olup kayna ı yine Fransızcadır. Fransızcadan direkt ve dolaylı olarak dile alınmı aynı kökene sahip sözcükler böylece iki ayrı kelime olarak söz varlı nda yer etmi tir.

‘maytaP’ ~ ‘mekdap/ mefdah/ mehdaf/ mehtab/ mehtap’

Kıbrıs a ızlarıyla ölçünlü dil arasındaki ortak kelimelerden ikisi ‘mehtap’ ve ‘maytap’⁶⁹. Kıbrıs a ızlarının ses bilgisi özelliklerine ba lı olarak birtakım fonetik de i melere u rayan kelimelerin kökeni Farsçadır. Farsçada bir birle ik isim olan ‘mehtap’ [< Far. ‘māh-tāb’ < ‘māh’ (ay) + tāb (ı ik)] ay ı ı na isim olmu tur. enlik gecelerinde vb. yakılan havai fi ekler ise ‘maytap’ olarak adlandırılmı tur. Kelime Farsçadaki ‘māh-tāb-i ātī īn’ (bir tür havai fi ek; dolunay vb.) adının kısaltmasıdır⁶⁹. Aynı dilden, fakat ses de i meleri geçirerek dile alınan sözcükler böylece ikili biçimleri meydana getirmi tir.

‘sıska’ ~ ‘sıskalli’ ~ ‘sıskarga’

Türkiye Türkçesinde analogik benzetme sonucu ortaya çıkan yalancı e de erli kelimelere ‘sıska’ da örnektir. Ölçünlü dildeki zayıf, çelimsiz, cılız ki iler veya karın bo lu unda su toplananlar için kullanılan ‘sıska’yla halk a zında arpacık so anı için kullanılan ‘sıska’ yalancı e de ere sahiptir. Halk a zında ‘sıska’ biçimiyle beraber ‘kıska, ıska, fısga, fısga, tıska’ ekilerine rastlanan sözcük, Türkçe olup ‘kıska’ (< kıs- + -ga) kelimesinde gerçekle en gerileyici ünsüz benze mesi neticesinde ‘sıska’ olmu tur⁷⁰.

Karında su toplanması sonucu ortaya çıkan hastalı a (siroz) eski tıp eserlerinde ‘< Ar. *istiskā*’ adı verilmekteydi⁷¹. Bu hastalıkta karın bölgesi su topladı ndan i mekte, ancak vücut zayıflamakta idi. Bugün zayıf ki iler için kullanılan ‘sıska’ teriminin Arapçadaki bu sözcük üzerinden birtakım ses geli meleri neticesinde ortaya çıktı ı dü ünülmektedir⁷². İlgili kelimenin kayna ına ili kin bir öteki izaha göreyse sözcük Türkçe olup ‘sı -’ fiilinden türemi tir. Bugün

⁶⁶ Sevan Ni anyan, *age*, s. 292.

⁶⁷ TDK Komisyon, *age*, s. 1306.

⁶⁸ Orhan Kabata , *age*, s. 402.

⁶⁹ Hasan Eren, *age*, s. 290-291.

⁷⁰ *Age*, s. 240.

⁷¹ Seyfullah Türkmen, *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2006, s. 211.

⁷² Sevan Ni anyan, *age*, s. 431.

'i ko', 'i -' gibi kelimelerin de kökeni olan fiilin, DLT'te verilen karılıkları arasında 'ince' de bulunur. Buna göre kelime 'sı - + -ka' (incelmi , zayıflamı) yapısından oluşmaktadır⁷³.

Siroz hastalığına yakalanan kişilerdeki görüntüleriyle halk arasında 'göver' diye de bilinen arpacık soğanın ekilce benzerliği yanında, isimlerinin sesçe 'kısga = sıska' benzerliği halkın analogik ilişki kurarak bunları tek sözcük gibi kullanmasına sebep olmuştur, neticede 'sıska' ekli meydana gelmiştir.

Kıbrıs Rumcasında kullanılan ve bu dille girilen ilişki sonucu Kıbrıs ağzlarına da geçen 'sıskarga/ sıskalli' (zayıf, çelimsiz, cılız, sıska) biçimleri geri ödünçlemelerdir⁷⁴. Aynı kelimenin Kıbrıs Rumcasında yeniden ekillenmesi ve dile alınmasıyla ikili biçimler meydana gelmiştir.

'uruba' ~ 'roba'

Türkiye Türkçesiyle beraber Kıbrıs Türk sözcük varlığında ufak tefek ses değişimleriyle oluşan bu iki kelime, tayancadaki tek bir sözcük köküne gitmektedir. tayanca 'roba' (< Ven. t. 'ruba' biçiminde de 'erli giysi anlamında) halk arasında giysi, elbise, entari anlamlarıyla 'uruba' (ölçünlü dilde 'urba') biçiminde yaygın olarak, bir giyeceğin göğüsle omuz arasında kalan bölümüne eklenen parça de özgün hâliyle yani 'roba' biçiminde kullanılmaktadır⁷⁵. Aynı dilden alınmış tek bir kelimenin kullanımdan dolayı değişim uyarısı ve gerekse yeni ekilerin sözlük anlamlarındaki değişim ikili biçimleri doğurabilmektedir. Bahsedilen bu iki örnek de ilgili sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır.

'zenci' ~ 'zengi'

Aslen Farsça olan kelimenin Kıbrıs ağzlarında yaygın ekli Arapça üzerinden alınmıştır. Ancak sözcükün Farsçadan alınmış özgün biçimi de yaygın olmamasına rağmen varlığını devam ettirmiştir. Farsça kir, pas anlamındaki 'zeng' sözünün nispet ekiyle oluşmuş biçimi Arapçanın söyleyişine uydurularak (-g- > -c- de i mesisiyle) 'zenci' olur. Değişim uyarısı bu biçim sonradan Türkçeye de geçerek kullanım alanını yaygınlaştırır. Aynı kaynak dillerden, ancak ortak kökten gelen bu iki kelime böylece iki farklı sözcük hâline gelmiştir.

⁷³ Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü-II*, TDK Yayınları, Ankara: 2007, s. 773.

⁷⁴ Orhan Kabataş, *age*, s. 502-503.

⁷⁵ Hasan Eren, *age*, s. 423.

SONUÇ

1. Kıbrıs a ızlarında e anlamlı kullanıma sahip kelimelerin bir bölümü aynı zamanda aynı kökene, fakat ayrı geli me sürecine sahiptir. Bu türden kelimeler de ikili biçimleri olu turmu tur. O yüzden ortada e anlamlılıktan ötede bir dil olayı vardır.

2. A ızlar üzerinde yapılan seslik incelemelerde ikili biçimler göz ardı edilmemelidir. Bazen, de i me ayrı dillerde gerçekle tikten sonra sözcük, ba ka dile geçti inden de i menin kayna ı incelenen yöre a zı vb. olmamaktadır.

3. Kıbrıs a ızlarında ikili kelimelerin ortaya çıkı ında en yaygın neden dil ili kileri olarak de erlendirilebilir. Kıbrıs a ızlarının ili kiye geçti i dillerden aynı kavram için aynı kökene sahip kelimeyi ayrı yollar aracılı ıyla alması ikili biçimlerin a ırlıklı nedenidir.

4. nceleme sırasında aynı kelimenin ikili (doublet), üçlü (triplet) biçimlerine de rastlanmı tur. Bu ikili, üçlü, hatta dörütlü biçimlerin de aynı dilde kullanılabilce ini göstermektedir.

5. Radyo, televizyon gibi kitle ileti iminin 1990'lı yıllardan günümüze yaygınla ması ölçünlü dilin Kıbrıs a ızları üzerindeki etkisini artırmı tur. Buna dayalı olarak ölçünlü dilden alınan birtakım kelimeler de ikili biçimlerin varlı ını ortaya çıkarmı tur.

6. Kıbrıs a ızlarındaki ikili, hatta üçlü biçimlerden biri ili kiye geçti i dilden do rudan alınmı tur. Bir di eriyse ikinci dil üzerinden dolaylı ekilde alınmı tur. Kıbrıs a ızlarında kullanılan talyanca kökenli kelimelerin bir bölümü dile bu ekilde alınmı tur. Alıcı dil konumundaki Kıbrıs a ızlarıyken verici dil konumunda Kıbrıs Rumcası, kaynak dilse talyancadır. Osmanlı öncesinde Adaya hâkim olan Venediklilerin dilinden Kıbrıs Rumcasına geçen kelimeler ilgili dil kanalıyla Kıbrıs a ızlarına da geçmi tir.

7. nceleme sırasında belli ba lı kelimeler seçilmi tir. Konunun daha derinine inildi i zaman birçok ayrı örne e ula mak mümkün görünmektedir.

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
EYun.	Eski Yunanca
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
t.	talyanca
KRum.	Kıbrıs Rumcası
Lat.	Latince
Ven. t.	Venedik talyancası
Yun.	Yunanca

KAYNAKLAR

- 📖 AHANOV Kaken, **Dil Biliminin Esasları**, Çev: Murat Cerito lu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- 📖 AKSAN Do an, **Türkçenin Sözcükleri**, Engin Yayınevi, Ankara, 2004.
- 📖 CLAUSON Sir Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford At The Clarendon Press, London, 1972.
- 📖 EREN Hasan, “Kıbrıs’ta Türkler ve Türk Dili”, **Onuncu Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, TDK, Ankara, 1963, s. 37-50.
- 📖 _____, “Türkçede Douplet Örnekleri”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, TDK, Ankara, 1995/II, s. 736.
- 📖 _____, “Kıbrıs A zının Kökeni”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebli leri**, Türk Kültürünü Ara tırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971/I, s. 347-359.
- 📖 GÜLENSOY Tuncer, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlü ü-II**, TDK Yayınları, Ankara: 2007.
- 📖 LKER Ay e, “Un, Ufak, U ak Kelimeleri Üzerine”, **Turkish Studies**, 2011, V:6/1, ss. 198-203.
- 📖 KABATA Orhan, 2007, **Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlü ü**, Kıbrıs Türk Yazarlar Birli i Yayını, Lefko a.
- 📖 KARA Mehmet, **Ayrı Dü mü Kelimeler**, Ça lar Yayınları, Ankara, 2004.
- 📖 KORKMAZ Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlü ü**, TDK Yayınları, Ankara, 2003.
- 📖 MEMMEDOV Yunus, “Ses ve Anlam Bilimi tıbarıyla Farkla ma”, **Türk Kültürü**, 1989/ 313, ss. 296-302.
- 📖 N ANYAN Sevan, **Sözlerin Soya acı Ça da Türkçenin Etimolojik Sözlü ü**, Adam Yayıncılık, stanbul, 2007.
- 📖 PEHL VAN Ahmet ve CHIRLI Nadejda, “Kıbrıs Türk A zında talyanca Sözcükler”, **Mediterráneo**, 2009, S: 4, ss. 93-103.
- 📖 **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Ankara.
- 📖 **Türkiye Türkçesi A ızları Sözlü ü**: < <http://www.tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=geviz> (02.07.2012)
- 📖 T ETZE Andreas, **Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati A-E**, Simurg Yayınları, stanbul, 2002.
- 📖 _____, **Wörterbuch der Griechischen, Slavischen, Arabischen und Persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch (Anadolu Trükçesindeki Yunanca, slavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlü ü**, Simurg Yayınları, stanbul, 1999.

-
- TÜRKMEN Seyfullah, “Aynıla mı Kelimeler”, **Turkish Studies**, 2009/4, ss. 968-977.
- _____, **Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale, 2006.